

v nynějších mimořádných podmínkách to stále nestačí. Předsednictvo ÚV uložilo v tomto směru komunistům ve vládě, aby maximálně rozvinuli kontakty s tiskem a jednotlivým představitelům strany dalo v podstatě volnost, kdy a jak chtějí veřejně vystoupit, poskytnout interview apod.

Vedle oficiálních činitelů musí pochopitelně vystupovat představitelé nejrůznějších složek našeho obyvatelstva. Poslední období poskytl rozsáhlé možnosti vystoupit se svými názory ve sdělovacích prostředcích, avšak využili jich převážně příslušníci inteligence. Napříště budeme muset získat větší počet dělníků a rolníků přes obtíže, které jsou s tím spojeny.

Pro rozhlas a televizi, které jsou podřízeny vládě a jako takové považovány doma i za hranicemi za oficiální instituce socialistického státu, vytváří dnešní doba zvláštní podmínky a okolnosti jejich působení. Ve srovnání s tiskem jsou mnohem pozorněji sledovány a přísněji posuzovány. Zejména rozhlas je například kritizován za to, že ve snaze být zajímavý, přitažlivý a originální, opouští někdy zásady serióznosti, přičemž se vytváří falešné zdání, jako by to patřilo k rejstříku soudobé svobody slova. Došlo i k tomu, že byly poškozeny výsostně zahraničně politické zájmy republiky. Tato kritika nijak nesměhuje proti otevřeným a pravdivým informacím, proti kvalitním a seriózním komentářům, které rozhlas pravidelně přináší a které jsou u posluchačů oblíbeny.

Vůbec lze vcelku konstatovat, že je mezi publicisty velmi nerovnoměrná úroveň. Vedle zkušených a odpovědných, do své odbornosti hluboce zasvěcených pracovníků tisku existují i pracovníci, kteří nahrazují profesionální nedostatky přemírou halasu a vulgárností a pletou se do věcí, o nichž vědí jen málo nebo nic, snad aby nebyli podezříváni, že nejsou s konjunkturou.

Užitečným skutkem by bylo, kdyby se v rozhlase a televizi přistoupilo k zřetelnějšímu odlišení objektivních informací, oficiálních stanovisek a komentářů. Zpráva o poradě stranických tajemníků, která je vydána krátce po jejím zakončení a která je v rozhlasových zprávách uváděna s předvětkem „Teprve nyní jsme dostali zprávu . . .“, je zpráva tendenčně zkrácená, která může vyvolat různá podezření. Nebo oznamovat několikrát denně, že zasedá předsednictvo strany a stále se neví, o čem jedná, že nebyla vydána žádná zpráva atd., znamená vyvolávat masovou psychózu.

Zvláštní kategorií v tisku, rozhlase i televizi jsou individuální autoři — obvykle výrazné veřejné osobnosti — se svými soukromými názory a stanovisky, z nichž se některé mohou rozcházet s linií listu nebo se zájmy státu. Podle mého názoru je třeba dobře uvážit, jak s takovými případy zacházet. Bylo by přinejmenším účelné, aby redakce výslovně upozorňovaly čtenáře nebo posluchače na soukromý charakter vyslo-

vovaných názorů, popřípadě se od nich otevřeně distancovaly, jestliže se kategoricky rozcházejí s linií listu nebo s oficiálním stanoviskem, jde-li o státní sdělovací prostředky. I tu by bylo třeba podle dosavadních zkušeností vytvořit pevné zvyklosti a normy.

Vedení strany usiluje, aby vláda a parlament urychlily práce na novelizaci tiskového zákona, který musí vyjádřit současnou skutečnost svobody slova a stanovit odpovědnost z ní plynoucí. Zákon musí chránit svobodu tisku a práva novinářů, ale také svobodu a práva občanů, o kterých tisk píše, jakož i výsostně státní zájmy. Jako prozatímní zákonné opatření požadujeme zrušit předběžnou cenzuru a stanovit odpovědnost za zachovávání státního tajemství.

Za kvalitu tisku, za jeho správné společenské fungování odpovídají novináři. Mají za sebou trpké zkušenosti minulých let, ale před sebou mají období svobodné tvůrčí práce. Mohou a musejí se spolupodílet na vytváření i realizaci socialistické politiky. Ústřední výbor KSČ jim projevuje plnou důvěru a očekává, že jí také odpovědně a správně využijí.

Rudé právo, květen 1968

Miroslav Jodl Pokus o ohlédnutí

Blíží se ke konci prvních pět měsíců nového československého režimu. Lze říci, že se tím blíží ke konci první etapa tohoto režimu? To v této chvíli nelze říci s jistotou, i když někteří lidé vidí ve Smrkovského článku z 19. května v Rudém právu náznak konce „československého jara“: nedvojnásobnou, ale zcela jednoznačně mimoparlamentní pohrůzkou Lidovými milicemi má být odzvoněno snu o nové československé demokracii. Nebudeme se ukvapovat a zachováme v hodnocení realistický postoj. I když se mnozí poplašné signály, je situace stále ještě otevřená; konec konců se ve zmíněném článku, jehož autor je v současné době nejpozorněji naslouchaným českým politikem, majícím alespoň energii a tvář, najdou i výroky velmi pozitivního charakteru.

V lednu se před veřejností, do té doby vyloučené přísně kabinetním režimem ze hry, manifestoval vnitřní rozpor komunistické strany, totiž skutečnost, že existují v jedné straně vlastně strany dvě. Lednové vítězství pokrokových sil nebylo tedy vítězstvím jedné kliky nad druhou v mocenském kabinetním boji. Bylo to vítězství těch komunistů, kteří si už delší dobu uvědomovali, že pod vedením Antonína Novotného bude ještě naše generace žít v bankrotu. Mládky se totiž v našich dějinách — shora dolů a zdola nahoru — seskupilo v organické shodě tolik neschopnosti i brutality zároveň, tolik diletantismu a despotismu, tolik hlouposti iniciativní i neiniciativní — jako za tajemnictví a vedení Novotného. Tento muž byl politicky tak neprozíravý, že dokonce nechal zdražit pivo.

Volné vydechnutí „mužů ledna“ nemělo dlouhé trvání. Ve zřízení, v němž je celý život společností totálně podroben nepřetržitému dirigismu mocenské elity, musí každé rozštěpení jádra vyvolat řetězovou reakci. Duchům, kteří byli v lednu vyvoláni a v minulých letech cvičeni, se nechtělo už zpátky. Rozpoutala se informační exploze, která v několika málo týdnech odhalila nejen už slabiny, ale přímo vředy dosavadního režimu.

V aktivitě humanistické inteligence a studentstva se projevil nejen požadavek všech vrstev roentgenovat chorobný organismus společnosti, a zejména státu, ale i nástup „pátého stavu“, který odmítá žít v ponižujícím postavení „mezivrstvy“ a parametry vzestupu z dosavadních bažin vidí ve vzdělanosti, výkonu a nezpártajných hodnotách mravních — tady v tom, co nestálo v čele preferenčního systému hodnot minulého dvacetiletí.

Nový režim dostal do vlnu nezavidělněhodné dědictví, pro jehož označení se zdá nejpřiléhavějším slovem „devastace“. Devastace hospodářská, politická a mravní. Každý, kdo jenom trochu dovede překročit hranice pseudokonkrétnosti a podívat se jevům, příčinám i efektům na kloub, uzná jistě, že kdyby po roce ohlásil Dubček a jeho tým úpadek, byl by to spíše než projev neschopnosti nového režimu projev nemožnosti vyvinout nadlidské síly.

Hospodářské devastaci chce čelit režim novou ekonomickou soustavou. O té se, podobně jako v Richtově vědeckotechnické revoluci, píše už delší dobu, takže jsme si zvykli a nikoho ta cizí slova neuděsí. Naše ekonomika běží v podstatě po staru; o nutnosti pronikavých změn se neustále jen mluví. Připomíná to sbor v opeře, který neustále hlasitě tvrdí, že se musí něco dělat, pobízí se navzájem k chůzi — a přeshlape na místě. Co brání nové ekonomické politice vykročit? Jeví se přece racionální. Potíž možná vězí v tom, že dlouholeté špatné návyky, které se zapsaly až do nejmenší hospodářské buňky, nemají pro tuto racionalitu příliš velký smysl.

Hospodářství, tak jako celou společnost, lze řídit v podstatě třemi způsoby: ideologicky, zdravým selským rozumem a vědecky. Vědecké řízení neexistuje ještě nikde na světě; vznikne-li jednou, bude komplexní a bude zahrnovat i zdravý (borůvkovský) rozum, který, jak jeden náš filosof prohlásil, je předstupněm dialektiky. Dvacet let stát tento předstupu často ignoroval a dal průchod ideologickému znásilňování hospodářské funkce. Ideologický přístup k hospodářství nutně vede k voluntarismu, který nedbá skutečnosti a možnosti, k voluntarismu, který zákonitě naráží na rostoucí potíže, musí apelovat na nadšení a zároveň se uchýlovat k administrativnímu dirigismu, nejednou i k násilí. Výsledkem je úpadek hospodářské funkce. Na ideologické bla-bla v hospodářství doplatila celá naše společnost.

Dvacet let dosavadního hospodaření vedlo k tomu, že se ztratil smysl pro podnikání, aktivitu a iniciativu. Režim stojí před otázkou: Podají se mu tyto předpoklady vzestupu vytvořit na socialistické bázi? Nežustane pro většinu pracovníků přijatelnější dosavadní stav i s jeho nehybností, toporností a výrobním i obchodním monopolismem? Dosavadní stav sice v průměru žádný vzestup neumožňoval, ale dával dosti značný pocit jistoty; kdo byl šikovný, přivydělal si privátní „iniciativu“. Je sice pravda, že snad každý Čech touží po štěstí západního trhu, ale kolik je těch, kteří jsou ochotni přijmout podmínky, za nichž tato štěstí vzniká? Prošlé dvacetiletí zanechalo výrazné stopy v mentalitě lidí, rozleptalo pracovní morálku i funkční vztahy v procesu výroby. Více než kdy jindy se demokratismus ztotožňuje s nivelizovaným a bodrým plebejstvím, více než kdykoli předtím se nerespektují vztahy nadřazenosti a podřízenosti. Vláda musí počítat s tím, že přechod na nový systém naráží na mentální bariéru; může tak přímo mezi pracovníky vznikat hospodářská opozice, které by pak nabídla oporu dogmatická politika opozice těch, kteří byli zčásti odstaveni, ale čekají na hodinu -H- své ofenzívy.

Hospodářská reforma stojí před zvažováním nosnosti manažérské koncepce i koncepce samosprávy; čeká ji volba a tvorba zdůvodněných proporcí. Argumenty zastánců stoprocentní samosprávy mají dosud spíše deklarativní charakter. Podnik, má-li fungovat, musí dodržovat železnou zásadu, „řízení je řízení“, a nesmí se změnit v permanentní mítink s atakováním vedoucích pracovníků za každou cenu a se mzdovou licitací. Žádná tzv. „přímá demokracie“ — což je ideologické heslo v masové průmyslové společnosti, uskutečnitelné pouze v menších skupinách, a zdaleka nemůže mít v hospodářství takový efekt, jaký si jeho zanicení vyznavači slibují — nemůže obejít požadavky efektivního hospodaření.

Je jisté, že bez viditelného vzestupu hospodářského se „mužům ledna“ nepodaří natrvalo získat aktivní podporu většího obyvatelstva. Neexistují však dosud ani první známky takového vzestupu.

Politický režim vychází i nadále z personální unie stranických špiček a vlády. Mírná stranická diktatura se i nadále opírá o mandát stvrzený mocí a nikoli demokratickým souhlasem většiny; legitimace mocenské elity je i nadále orazítkována apriorním „historickým posláním“. Občanské svobody nejsou zajištěny, nic není garantováno. Čeká se. Režim využívá jednak morálního práva na časový úvěr, jednak strachu vypěstovaného v lidech za 20 let. Nejednou se dnes pro jistotu optají: smíme nesouhlasit?

*

Informační eskalace už v prvních týdnech přinesla naprosto dostatečné množství materiálu o porušová-

ní zákonů a lidskosti v systému, který se pod vlajkami revolučních slibů proměnil v zónu křivdy. Rehabilitace je pouze jedním z léků, které odstraní oblundný vřed ze společenského organismu, druhým, doplňkovým lékem musí být spravedlivý trest viníkům. Čekání na spravedlnost je však u nás dosud čekáním na Godota. Ve vládnoucí straně jsou stále ještě seskupení Vaculici i Novotní. Nenašel se ani jediný prokurátor, který by zahájil trestní řízení proti režisérům temna. Ó, republiko, Tvá spravedlnost! Necháš tisíce a desetitisíce lidí živořit v křivdě a v nouzi, a viníkům nouze i autorům křivd poskytuješ tučné peníze, komfortní bydlení a diplomatické obročí daleko od Prahy.

Spravedlivé zúčtování s nezákonností a nelidskostí není jen otázka mravní rehabilitace celé společnosti, ale i politický signál, že režim dovede osvědčit rozhodnost, a že to s nápravou myslí doopravdy a bez zadních vrátek. Režim poukázal ústy Smrkovského na dva extrémy: pravcový, protisocialistický — a levicový, směřující k návratu a brutální represí. Prozatím se ovšem chová vůči rozšiřovatelům stalinistických letáků a neméně stalinistickým vyhlášovatelům teroristických prohlášení více než taktně; stejně tak je pro režim pohodlnější propichovat průzkumné balónky západního tisku, než dát svým některým přátelům na východě najevo, že z jejich postojů si řadoví občané našeho státu vyvodí závěry.

LL č. 14, 30. května 1968

A.J. Liehm

Tak vážně: Co konkrétně?

Co myslíte, jak to dopadne? Kde je největší nebezpečí? Co se vlastně teď bude dít? Ví vůbec někdo, jak bude Československo vypadat za dva roky? Aspoň přibližně?

Ty otázky kladou denně desítky úst. Mnohá z nich jsou zahraniční, většina našich, domácích. A všechna chtějí vědět totéž. Neboť v záplavě slov, projevů, prohlášení, manifestů a usnesení se stále více ztrácí mapa, na které je třeba nakreslit cestu a její cíl. Přitom všichni, i ti, kteří po nich nejvíc touží, vědí, že není jednoduchých a snadných odpovědí, že není hesel, která všechno shrnou a všechno vyřeší. I tak se však slov zdá příliš mnoho. V programu i v usnesení. A v tom množství zas příliš mnoho staré rutiny, formulací, o nichž dobře nevíš, zda znamenají jen povinnou splátku žargónu či mají skutečný politický obsah. A mají-li, tedy jaký přesně. Lidé už zase nediskutují o obsahu slov, ale dohádají se jejich smyslu. A protože si zvyklí nevěřit, jsou dál nedůvěřiví, mnohá slova znějí příliš povědomě, příliš známě, jenom tu nedůvěru dál žijí. Včetně výzev k pozitivní práci, k využití informačních prostředků k tomu, abychom nyní, když jsme si rozříkali to hlavní, hleděli... kam že? I tohle známe, říká si občan, ani ten žargón se nezměnil.

Přitom jde v téhle zemi především o důvěru, o pocit klidné jistoty, že se už s lidmi nehraje žádná hra, že se s národem hovoří jako s dospělým, kterému lze říci s tužkou v ruce: posaď se a počítej se mnou...

Sám si myslím, že se změnilo mnohé. Ze všeho nejméně však ten žargón. Proč? Proč znějí usnesení a výzvy stále stejně, i když znamenají něco jiného, nebo aspoň odlišného? Proč všechno pořád vypadá, jako by vedení strany šlo především o to ubezpečit aparát, nebo lépe řečeno aparáty, domácí i zahraniční, a ne většinu členů strany a s nimi i národy této země, za jejichž legitimního vůdce se považuje? Snad právě proto, že tomu tak bylo dvacet, třicet, čtyřicet let, že nazvat věci pravým jménem se považuje skoro za neslušnost, ne-li už za zradu, a snad to ti, kteří ta slova píší, ani nedovedou. Pravda, ústřední výbor je jaký je, i aparát, funkcionáři; víme, kdo je vybíral, kdy, proč a podle jakého klíče [také se tomu říkalo nomenklatura]. A také k čemu. Takže by bylo vlastně naivní čekat, že živý obsah dostane i jinou podobu. Jenže vědí ti, kteří od záříového sjezdu budou za přítomnost už odpovědní docela sami, že se takto ke straně ani k lidu hovořit nedá? Vědí, jak bude zdelet na tom, nasadí-li sjezd už docela nový tón? Vědí, po všech zkušnostech, jak málo znamená mít veškerou moc? Vědí, že neřeknou-li si lidé, komunisté i nekomunisté, po zářijovém sjezdu: vída, tohle je nová řeč, noví lidé, nová strana... — nebudou docela nic platná slova o vedoucí roli ani hrozby, všechno bude zas jak bylo, lidé budou znovu docela lhostejní, nedůvěřiví, a katastrofa se stane neodvratnou? A v případě, že znovu nezlhostejnější, nyní dostanou vztek, zrovna tak. Vědí to? Vědí? Vědí, že i dnes lze stále ještě všechno zařídit, všechno zorganizovat, všechno připravit, hlavně když je v tom léto, prázdniny, dovolené, ale že to nebude vůbec nic platné, zůstane-li příliš mnoho slov a příliš mnoho lidí a příliš mnoho zvyklostí stále na svém místě?

VEDOUCÍ ÚLOHA

Vezměme třeba otázku tzv. vedoucí úlohy strany. Mluví se o ní jako o věci nesporné, hovoří se o morálním a politickém právu, a přitom, myslím, i autoři těchto slov velice dobře vědí, že v tu chvíli není v této zemi věci spornější, morálního a politického práva ořesenějšího než právě toto. Není na tom nic divného ani nepochopitelného. Hospodářský úpadek Československa 20 let po únoru 1948 je věcí, o které ví každé malé dítě, a skvrn na morální tváři těch dvaceti let je tolik, že se člověk až bojí srovnávat s minulostí. Přitom strana odpovídala v posledních dvaceti letech v této zemi za všechno. Docela za všechno. Včetně výsledků a důsledků. A s ní koneckonců všichni komunisté — ti více, ti méně. A nejvíc ti, kteří neodpovídali vůbec za nic a jenom se vezli, vytvářejíce příslušnou masovou základnu. Není patrně normálního, jakž takž zdravého národa na světě, který by po tako-